

Inhoud

Een stad in blauw 9

I: Steen en aarde aan de Burgwal 13

II: God vrezende aan de Prinsengracht 65

III: Wieberen rond het Centraal Station 83

IV: De regenmakers van lijn tien 113

V: Franz Biberkopf aan het Waterlooplein 145

VI: Waarom de Sioux geen buffels meer jagen 179

VII: Drie middagen met Henk Plenter 201

VIII: Genoeglijk leven in de Scheldestraat 215

IX: Het eiland 233

X: Tien jaar later: de morele paniek 265

Verantwoording 303

Een stad in blauw

De hoofdkleuren waren grijs, rood en groen, in het centrum gebroken door het wit van de gevelijsten en het bruin van de grachten. Links en rechts kwamen roeststrepen binnen, met daarop snelle, gele lijnen. Rondom het gebied kunstig geweven banen, met langzaam voortbewegende kettingen van glanzend metaal. Eromheen groen, daarachter het blauw van oneindig veel water. Schaduwen van wolken joegen over de huizenblokken in Zuid, Oost en in het Oude Westen. In de smalle tuinen bloeiden vruchtbomen, uitbundig roze tussen het grijs.

In het jaar 1992 vloog ik voor het eerst boven de stad. Het woei hard, en met de windvlagen deinden we mee, golf na golf, als een blad op een onrustige waterplas. Beneden ons lag de stad als een veilig, welvarend, geordend, rustig ademend lichaam.

Het dak is vaak de eerste, stille, subtiele en feilloze boodschapper over degenen die eronder wonen, en zelden las ik zoveel verhalen van welvaart, zorg en degelijkheid als in de rode pannen, de vette peklagen en de dikke kiezels beneden ons. Rood in Noord, bruinrood en wit in Zuid, grijs en wit in Oost, bruingrijs in het centrum, alleen in West, tegen het centrum aan, zag ik hier en daar daken met roest en rommel, met lappen en vlekken, als de handen van een oude man.

De straten waren opvallend rustig. Ik zag aan de zuidrand een nieuwe, doodstille wijk, wit als een kashba, ondergestoven door

het zand van een nabijgelegen vlakte. In het noorden streed het land met het water, een onbestemd gebied, half groen, half grijs, half aarde, half al datgene wat daaraan voorafging. In de verte stroken donkergroene bomen en, tot aan de horizon, langzaam voortbewegende schaduwen, wolk na wolk. Ik zag een man met een hond.

In de dierentuin liepen olifanten en beren, zo groot als jonge muizen, en ergens in het hart van de stad schitterde een davidster, onzichtbaar vanaf de aarde. De oude wallen en grachten waren leeg, op een enkele voetganger na, als een stadstafereel uit de achttiende eeuw. De doden sliepen, op deze zonnige en winderige dag, langs lanen, bloemperken en bomenrijen, in duizenden grijzig witte vakjes en blokjes.

We volgden enige tijd de slinger van een brede stroom. Links en rechts liepen de zilveren lijnen van de sloten, het groen solide en stevig hier, strak ingestopt als een warm boerenbed. De lucht was vol stemmen. In Zuid werd een huis beroofd. In West een winkel bestolen. In Zuidoost bloedde iemand leeg in het wrak van een auto. Ik zag de daders lopen, ik zag de hulp voor de gewonde verdwalen tussen de torenhoge gebouwen.

De kleine tuinen van Zuid wachtten, met hun pergola's en hun luxe witte tuinstoelen, op de paar uur zon die hun dagelijks zijn toebedeeld. Ik zag een plein met vier meisjes die touwtjesprongen. Daarna zeilden we verder langs de randen van het gebied, langs verroeste schepen en vergeten havens, langs parkeerterreinen met duizenden fonkelnieuwe auto's, langs reeksen gigantische olietanks en langs de verborgen nesten in het groen waar ze nog altijd wonen, de dwazen en profeten, in hun hutten en verlopen caravans.

Boven de hoge spiegelpaleizen en de woonkazernes van Zuidoost sloeg de zuigwind toe. Ver beneden waren de vogels, dicht bij de daken en de veilige bomen. Alleen een zwerm spreeuwen gleed soms in de diepte voorbij. We vlogen terug, en naderden daarna de stad opnieuw uit het zuidwesten, op de rug van een

windvlaag, een meeuw joeg mee, ergens half onder ons, buitlend over zijn eigen vleugels, eerst de witte buurten, dan de grijsbruine, dan de handen van de oude man, dan een toren met een kroon, de gevels van de grachten, bewerkt als kleine juwelen, witte kozijnen, glinsterende glazen. Dan, opnieuw, het water.

HOOFDSTUK I

Steen en aarde aan de Burgwal

I

Achter de ruggen van piloot Willem van Donkelaar en waarnemer/rechercheur Léon Toen vloog ik op een aprilmiddag boven Amsterdam.

De PH-RPW-politieheliikopter lijkt van beneden een kwaaietor, een ijzeren engel, een blauwe voyeur in de intimiteit van de stad, maar binnen de glazen bol heerste die middag de wat filosofische stemming van twee mannen die samen hun werk deden, die het goede zagen en het kwade meldden en die verder machteloos moesten toekijken. 'Hier Alex 82-19, Alex 82-19,' riep Willem in zijn dikke vliegerspak tegen de verkeerstoren, maar het klonk als: 'Alex, kappiepatte, kappiepatte, Alex, ak!', en daar vielen we weer schuin omlaag in een windvlaag. We gingen naar een vreemd vat kijken dat losgeslagen op het IJ dreef, naar een mogelijk illegale lozing, naar een nieuwe nederzetting van zwervers en vluchtelingen op een woest en afgelegen terreintje, naar een verdacht geparkeerde auto en verder zwierven we maar wat door de wolken boven de stad.

'Overval op de Overtoom,' zei Léon. Hij heeft in de loop der jaren een soort valkenblik ontwikkeld voor de hardlopende figuren en vreemd bollende plastic tassen. 'Willem, ga eens even linksom liggen, dan kan ik het wat beter zien. Die twee mannen daar, hou die eens even vast...'

De wereld wentelt op zijn kop, en de stad draait mee omhoog.

Ik zie de grachten bijna leeg, met slechts een enkele voetganger. Ik zie de Oude en de Nieuwe Kerk, de Burgwallen, de Dam, de Warmoesstraat, de Nieuwendijk, de kronkel in de Amstel. Ik zie steeds meer van dezelfde vogelvlucht die de Amsterdammer Cornelis Anthonisz. in het jaar 1538 in de geest boven de stad maakte, en de huizenzee die hij toen van bovenaf tekende: de Waag op de Nieuwmarkt, de Schreierstoren, het Begijnhof, bruggen, straten, tracés, dakprofielen, de oude kloosterblokken en daarachter, in een bijna verscholen hoek aan een van de Burgwallen, het huis waarin ik nu, ruim vierhonderdvijftig jaar later, deze regels schrijf.

Waar de Damstraat overgaat in de Oude Hoogstraat, en dan in de Nieuwe Hoogstraat, daar vlakbij staat het huis. Het is, met zijn dubbele stoep, zijn zware deur en zijn zware, brede gevellijst, het grootste monument aan de smalle gracht.

Om de hoek leeft de straat: fietsende schoolkinderen, studenten met tassen en mappen, de twee altijd vrolijke meisjes van de bloemenstal, de jongens van de Hell's Angels Amsterdam, een groep Amerikaanse kunsthistorici, een punkmeisje, mevrouwen uit Zuid die voor een Indiaas stofje komen, dronken zwervers, opgewonden Duitse dames, sekstoeristen, boefjes, zakkenrollers, bouwvakkers en gemeentebtenaren, alles en iedereen perst zich door de smalle doorgang, en waarheen het verder gaat weet niemand.

Maar achter de oude voordeur met haar vijf sloten valt de stilte. Er is een hal, een marmeren gang, een voor- en een achterhuis, een trappenstelsel waarin iedere nieuwkomer verdwaalt, er zijn appartementen en zolders die tot 'loft' verbouwd zijn, er is een oude kapel – nu ook een appartement – en er is, helemaal tussen de huizen weggesloten, een stille, oude tuin met een half-vergaan prieel van twee zuilen zonder dak.

Het is een typisch huis, dit huis aan de Burgwal, de stad in een notedop. Het is een huis waar het naar punch en poeder geroken

heeft, naar politiek en handel, naar liefde en krankzinnigheid, geluk en verdriet. De schaduw van de geschiedenis heeft bijna alles daarvan bedekt, en veel van het huis zal altijd een mysterie blijven. Maar toch zijn er fragmenten, scherven, een paar zinnen in een oude akte, stukjes van een legpuzzel die iets blootgeven van de geest die deze opeenstapeling van hout en stenen heeft beheerst.

We troffen de eerste sporen toen we het huis in het begin van de jaren tachtig leerden kennen, en het huis ons, en een gezamenlijke verbouwing als een storm door alle hoeken en gaten trok. Achter het gewelf van de kapel vonden we tegen de balken korsten hooi en mest, alsof er ooit een soort stal was geweest. In de kapel waren, vaag tegen het plafond, een paar oude wapenschilden te zien. De grote voorkamer stond nog vol antieke meubels, hier en daar met handvatten ruw eraan geschroefd, alsof iemand ze als permanente steun in het leven had gebruikt. In een zijkamer bleek achter de vele lagen behang nog zwart, sitsen doek te zijn gespannen. In de hokken in de tuin lag onder modder en kippemest een marmeren vloer, in regelmatige, vierkant-witte patronen. In een buitenmuur op twee hoog zaten, nogal raadselachtig, de resten van een trapgevel ingemetseld. Op de donkere, bruine zolder stond een merkwaardige houten kooi, een bed leek het wel, waarin iemand 's nachts kon worden opgesloten.

In een hoekje van een dakkapel hadden bouwvakkers ooit tijdens een schaft hun naam vastgelegd: 'Hermanus Jan Schuurman, oud 18 jaar, gedaan den 1 juni 1871. Den 13 Oct 1891 'P.J.J. Inniger, Metselaar, 14-12-1903', 'P.J.S.' en in een andere dakkapel nog eens: 'Hermanus Jan Schuurman, oud 18 jaar'. We vonden stalen textiel, oude hoedendozen, een enorme kist uit Königsberg. Er lag ook een doos met enveloppen en rekeningen, en daaronder een bizarre correspondentie tussen de familie Gravelde – de laatste eigenaars – en een zekere Goldberg met dateringen uit de oorlog, een briefwisseling die rook naar vervolging, onheil en mogelijk verraad. Een rekening uit 1942: 'Onkosten voor de verzorging en de begrafenis van Franziska Michaëlis.'

Achter een van de balken lag, onder het stof, een map met tekeningen van zwarte dennenbossen en dreigende berggezichten. Gesigneerd: Franziska Michaëlis.

Dat was het eerste wat het huis losliet, en voorlopig het enige.

Op papier is uit de beginjaren van dit huis vrijwel niets bewaard gebleven, en evenmin van deze stad. De eerste vermelding van dit stukje van de Lage Landen dateert uit 12 oktober 1275, toen graaf Floris v 'de lieden die te Amsteledamme wonen' vrijheid van tol gaf voor hun handelswaren. Op dat moment woonden er al een kleine duizend mensen op twee langgerekte, lintvormige terpen aan weerszijden van de monding van de Amstel, bij het IJ. Hun huizen stonden aan de Kerkstraat – de huidige Warmoesstraat –, de Nes, de Wetering – de huidige, gedempte Nieuwezijds Voorburgwal –, de Kalverstraat en de Nieuwendijk, waarachter aan de Amstelkant nog een haventje was. De Dam was vermoedelijk kort voordat Floris v zijn akte tekende in de Amstel gelegd om het achterland te beschermen tegen het opkomende water vanuit het IJ. Wie van het Oudekerksplein doorsteekt naar de Warmoesstraat, of van de Nieuwezijds Voorburgwal naar de Nieuwendijk merkt tot op de dag van vandaag nog steeds dat de weg iets omhoog gaat. Het zijn de laatste resten van de paden die ooit schuin omhoog tegen de dijk opliepen, waarachter toen nog het grote, winderige, brakke IJ-meer sluimerend lag te wachten.

De stad moet er in die kleuterjaren hebben uitgezien als een derde-werelddorp: huizen van hout, leem en biezen, geen schoorsteen, overal varkens, de geur van vis, en een eeuwige strijd tegen het water. De grond was zacht, de huizen zakten telkens weer weg en opgravingen die later gedaan zijn laten een voortdurend ophogen en opnieuw ophogen van de erfjes zien. Van een van de vroegste bewoners zijn veel later, aan de Nieuwendijk, meer dan vier meter onder het straatoppervlak, een paar sporen in de aarde teruggevonden: een stookplaats, herkenbaar aan geblakerde, plat neergelegde kloostermoppen, wat huisraad, twee

sloten aan de grens van het erf. De afvalberg vertelde de archeologen nog het meest: dikke lagen as, een hoeveelheid steenkool, resten van ijzer, een paar gereedschappen, alles wees erop dat hier tussen ongeveer 1225 en 1275 een smidsfamilie had gewoond.

Uit andere vondsten bleek dat er nog een paar gespecialiseerde ambachtslieden aan die dijkjes woonden, ook toen al: een tinger-kopergierter, een schoenmaker-leerlooiër, een wever-snijder en een viskoper. Maar voor de rest was het een boeren- en vissersdorp als alle andere. Zaden en spoorelementen in de grond vertelden dat in die jaren de Amstel nog een brede rietkraag had, doormengd met varens. Waterplanten groeiden in de stroom, vochtige kruiden stonden langs de waterkant. Er waren betrekkelijk weinig bomen, daar in de buurt van de dam, maar stroomopwaarts stonden wel elzen, in smalle lintbossen langs de rivier, en hazelaars, vlier, Gelderse roos, ribes, kamperfoelie. En op sommige plaatsen getuigden de graankorrels nog van de akkertjes die er ooit waren.

Geïsoleerd leefden deze pioniers niet: op het erf van die eerste smid werden ook al resten van zijden stoffen gevonden, afkomstig uit Genua, via Brugge aangevoerd. Maar pas nadat de stad in 1300 het recht had gekregen om bij de Dam een markt te houden begon er werkelijk iets te veranderen.

De boeren- en vissersfamilies, die vroeger zowat alles zelf hadden gedaan, gingen bepaalde activiteiten uitbesteden. Uit de gevonden maalstenen blijkt dat het koren in de pionierstijd van de stad nog met de hand werd gemalen. In 1307 kwam de eerste windmolen, aan de Nieuwezijds Kolk, en het werk werd uitbesteed aan een molenaar. Het brood werd niet meer op de hardvloer gebakken, maar door een bakker in een oven – onder de eerste Amsterdammers die bij name bekend zijn bevindt zich een ‘Lambrecht die backer’, die omstreeks 1310 in zijn oven ook het deeg bakte dat mensen thuis hadden gekneet. De potten van aardewerk werden niet meer met de hand, maar op een draaischijf gemaakt door iemand die daar zijn specialiteit van had ge-

maakt. Er werden andere weefgetouwen geïntroduceerd, die efficiënter waren, maar wel ingewikkelder – zodat er mogelijkheden kwamen voor iemand die van het weven zijn beroep had gemaakt. Door de invoer van hop kon een beter soort bier – vrijwel het enige wat men toen in de stad dronk – worden gebrouwen.

Er ontstond handel, en het geld begon een belangrijke rol te spelen in de economie. Als de schoenmaker van dat dorp bij de Dam rond 1250 een paar schoenen verkocht was daar lang niet altijd geld mee gemoeid. Hij kon er ook een paar kippen voor gekregen hebben, of een stuk gezouten varkensvlees. Honderd jaar later was geld er de gewoonste zaak van de wereld. Men begon te sparen: de eerste in Amsterdam gevonden spaarpotten dateren uit ongeveer 1350. De handel werd drukker. Zoetwatervissen als karpers, palingen, baarzen en snoeken werden altijd al ter plaatse gevangen, maar uit gevonden botresten blijkt dat er rond 1300 ook al veel schar, schol en bot uit de Noordzee werd gegeten, en kabeljauw uit Noorwegen, in gedroogde vorm als ‘stokvis’ aangevoerd. De haring kwam uit Zuid-Zweden.

In de tweede helft van de veertiende eeuw begonnen de Amsterdammers die vis zelf op te halen. Men stapelde winst op winst. De stamvader van de later zo bekende burgemeestersfamilie Hooft was bijvoorbeeld een van oorsprong Zaanse reder en schipper, die op het hoogtepunt van zijn leven in de Sont verscheen als gezagvoerder over een eigen schip, omstuwd door zeven andere hem toebehorende schuiten, elk gecommandeerd door een van zijn zeven zonen – iets wat toen wel zo bijzonder werd gevonden, dat de hele familie door de Deense koning te eten werd gevraagd. Uit die viskopers is zo vermoedelijk, samen met het nageslacht van de oorspronkelijke grondbezitters, de eerste stedelijke elite ontstaan.

Op deze wijze ontwikkelde Amsterdam zich in de veertiende eeuw binnen enkele decennia tot een stad. Niet door een paar grafelijke privileges en formele stadsrechten, maar door datgene wat het kenmerk is van iedere ste-

delijke gemeenschap, door alle eeuwen heen: specialisatie en variëteit.

De Amsterdamse stadsarcheoloog Jan Baart heeft ooit, op basis van bodenvondsten en een enkel vroeg archiefstuk, een inventarisatie gemaakt van de beroepen die in het kleine veertiende-eeuwse Amsterdam werden uitgeoefend: smid, messenmaker, goudsmid, kruisboogmaker, koperslager, tingieter, schoenmaker, leerlooier, tassen- en beurzenmaker, gordelmaker, draaier, kuiper, mandenmaker, scheepstimmerman, dakdekker, metselaar, schilder, zager, wever, verver, scheerder, molenaar, olieslager, bakker, slager, viskoper, brouwer, waard, barbier/genesheer, muzikant, hoer, koopman, schipper, burgemeester, schout, schepen, klerk, rentmeester, notaris, schoolmeester, priester en kluiszenares.

Specialisten moeten het hebben van hun vakmanschap en hun exclusiviteit, en daarom zijn ze kwetsbaarder dan degenen die van alle markten thuis zijn. Een mandenmaker kon alleen een fatsoenlijke boterham verdienen als er niet nog tien mandenmakers in het stadje kwamen wonen. Zo ontstond met de specialisatie ook het probleem van de bescherming van de specialistische beroepen, een kwestie die daarna door alle eeuwen heen de stad heeft beheerst.

Ten opzichte van het platteland werd de jonge stad al spoedig beschermd door middel van privileges: alleen binnen haar muren mochten bepaalde activiteiten verricht worden. En binnen het stadje zelf organiseerden de beroepsgroepen zich weer in gilden, machtige lobby's met strenge toelatingseisen, waarvan iedere specialist lid moest zijn.

Zo werd de nieuwe nederzetting Aemstelredamme snel een stad met de zorgen van een stad. Op de dam werd tol geheven voor bier, er ontstond een biermarkt en dat bracht de boeren en vissers aan de dijk in aanraking met de Noordduitse en de Oostzeehandel. De Amstel werd een van de belangrijkste invalsroutes naar de binnenwateren van Holland, en van daaruit verder, en zo begon men ook graan te verhandelen, en andere massaproducten, richting zuid.

In zekere zin ‘had’ Amsterdam ‘het’ in de middeleeuwen al helemaal. Het verbond namelijk – en dat was toen vrij uniek – het noordelijke handelscircuit van de Oostzee met het zuidelijk handelscircuit van Brugge, Gent en Antwerpen, en later zelfs van Venetië.

Door het massavervoer van graan, bier en hout kon er ook internationaal een soort specialisatie ontstaan: in het Oostzeegebied legde men zich steeds meer toe op de verbouw van graan, terwijl in de lage landen de nadruk kwam te liggen op nijverheid, handel en andere stedelijke activiteiten. En doordat er op grote schaal graan kon worden geïmporteerd leidde de bevolkingsgroei van de stad niet automatisch tot honger en verpaupering. Integendeel zelfs: dank zij de specialisatie nam de welvaart toe.

Ook hout kwam in grote hoeveelheden binnen, en dat maakte het mogelijk om betere, concurrerende schepen te bouwen. De eerste vissers op het IJ werkten nog met zelfgemaakte, uitgeholde boomstammen, opgehoogd met een paar ruwe planken gangboorden. Hun kleinkinderen en achterkleinkinderen konden bij een speciale scheepstimmerman al de veel betere, maar meer gecompliceerde koggen en hulken laten bouwen. Aan de Oudezijds Kolk zijn eeuwen later bij de bouw van het Golden Tulip-hotel de resten van de eerste grote scheepswerf uit die jaren teruggevonden: werkplaatsen, vloeren van turven, doordrenkt met pek en breeuwsel, daarachter de overblijfselen van een meer dan dertig meter lange houtconstructie, vermoedelijk een lijnbaan. Even verderop, bij de Lastage, in de latere Nieuwmarktbuurt, moet het ook gezoemd hebben van de activiteiten, en nu, vijfhonderd jaar later, vinden we nog de resten: scheepsbijlen, wapens, handschoenen die de ambachtslieden droegen bij het werk en afgedankte scheepsonderdelen. Zelfs is er het eikehouten roer van een zogenaamde kraak gevonden, waarmee de Amsterdammers rond 1480 de Oostzee bevoeren.

De huizen van de stad werden ondertussen, vanaf 1300, langzamerhand van steen. Vanaf 1400 werd het, na een paar grote branden, zelfs verboden om nog langer houten huizen te bouwen. Er kwamen kerken, eerst de Oude of Sint-Nicolaaskerk en

kort na 1400 stond de rijke koopman Willem Eggert zijn boomgaard bij de Dam af om daar een tweede kerk te bouwen: de Sint-Catharina, ofwel Nieuwe Kerk.

Ook de defensie van het stadje werd verbeterd. De eerste stadswal liep binnen de Oudezijds en Nieuwezijds Voorburgwal. Het was een simpele aarden wal, verhoogd met een rij houten palen, en daarvoor een smalle gracht. Maar al gauw groeide de jonge stad uit haar voegen en na 1380 werden de gronden tot aan de Oude- en Nieuwezijds Achterburgwal opgehoogd en bij de stad getrokken, en weer een eeuw later gebeurde hetzelfde nog eens, nu tot de Kloveniersburgwal en de Singel.

Er werd nu een degelijke, brede muur om de stad gebouwd, met poorten – de latere Waag op de Nieuwmarkt is er een restant van – en bastions – de Schreierstoren. In het buitengebied kwam een schans met aan het eind een extra versterking – de latere Montelbaanstoren. Het geheel was vooral bedoeld als defensie tegen de Gelderse plunderbenden die in die jaren het land onveilig maakten.

Dat weten we allemaal uit oude kronieken, opgegraven resten, een paar bewaard gebleven archiefstukken, de twee nog steeds bestaande houten middeleeuwse huizen en nog een enkel ander gebouw dat de tijd heeft doorstaan. Maar pas de geschilderde vogelvlucht van Cornelis Anthonisz., zoals die nog steeds in het Amsterdams Historisch Museum hangt, opent voor het eerst een venster op de stad zoals die toen in werkelijkheid was, een momentopname van een heldere, winderige dag in het jaar 1538: de vanen van de schepen op het IJ staan stijf in de oostenwind, we zien de stadsmuur met de daarondergelegen bogen, de lijnbanen op de Lastage, de boomgaarden van de kloosters tegen de muur aan, de molens, de lijnen van de Warmoesstraat, de Kalverstraat en de Zeedijk, en daartussen een zee van puntgevels, twee, drie verdiepingen hoog, een gebied, niet verder reikend dan de Munt, niet breder dan het wandelingetje van de Oudemanhuispoort naar de Universiteitsbibliotheek, maar toch, onmiskenbaar, een stad.

En links, vlak achter de muur, in de schaduw van de rij kloos-

ters op het nieuwe stuk grond achter de wal, is op die vogelvluchtkaart voor de eerste maal het vage silhouet zichtbaar van de tuin en het huis aan de Burgwal, het stukje steen en aarde dat centraal staat in deze kleine geschiedenis.

Uit de oudste archiefstukken weten we dat het stuk nieuw aangelegde grond aan de Burgwal rond 1500 werd verdeeld in bouwkavels, en in de jaren die daarop volgden werd het gebied langzamerhand bebouwd. Al eerder waren er kloosters verschenen: tegenover de latere Waag het Minderbroedersklooster en naast het Sint-Jans Molenpad, vlak achter de plek waar later het huis aan de Burgwal gebouwd zou worden, het Sint-Maria Magdalena in Bethaniënklooster. Dit klooster ‘van de bekeerde susteren’, zoals het in de loop heette, was oorspronkelijk bedoeld voor boetvaardige zondaressen, die zichzelf onder een streng regime hadden gesteld. Al spoedig stroomde echter de chic toe en werd het klooster een centrum van dames uit de beste kringen van het stadje.

Er bestaat nog een akte uit 1472 waarbij een tuin wordt verkocht ‘an den Zeedijck by den bekeerde susteren hoyhuys’, en dat tekent de landelijke sfeer van het toenmalige Amsterdam. Het water van de gracht was alleen door een klein sluisje gescheiden van het nog woeste, brakke IJ en volgens de overlevering is er rond 1550 zelfs nog een jonge, verdwaalde zeehond in de Burgwal gesignaleerd. De wallen werden als gemeenschappelijke weide gebruikt voor koeien en paarden. Door het Minderbroedersklooster liep een beekje – de later gedempte Huidenvetters-sloot – en de zusters van het Bethaniënklooster hadden zich gespecialiseerd in het vetmesten van ossen – de latere Koestraat liep dwars door hun klooster. Toen de huizen en kloosters aan de Achterburgwal omstreeks 1480 de stadsmuur op hun achtererf kregen bouwden ze er onmiddellijk varkenshokken tegenaan. En op de kaart van Cornelis Anthonisz. zijn nog tuinen zichtbaar, en tussen de Koestraat en de Barndesteeg een hof met fruitbomen.

Het huis aan de Burgwal is op deze eerste kaart van Cornelis Anthonisz. nauwelijks te onderscheiden. Het is klein, en lager dan dat van de bureu. Maar op een tweede kaart, een houtsnede die Cornelis Anthonisz. zes jaar later maakte, staat het wel, hoewel de vorm nog steeds niet helemaal duidelijk is. Of er is in die tussenliggende paar jaar flink aan het huis verbouwd, of de kaartmaker heeft de situatie wat beter ingetekend; zeker weten zullen we het nooit, en de archieven melden ons er ook niets over.

In de kelders van het huis zijn nog enorme, bijna versteende funderingsbalken te zien, met inkepingen die erop wijzen dat ze, voordat het huis gebouwd werd, ooit eerder al ergens als plafondbalken zijn gebruikt. Veel zegt dat allemaal niet. Vermoedelijk was het een normaal huis, met een open voorhuis, een schouw en een besloten 'binnenhaard', zoals de meeste stadshuizen in die jaren.

In het vroegste Amsterdam bestonden woningen uit weinig anders dan open ruimten, een soort grote schuren met achterin een open vuur waarvan de rook door een gat in het dak kon weg-trekken. Voor- en achtergevels waren van hout, maar zo gemaakt dat ze in geval van brand snel omgetrokken konden worden, waardoor het vuur kon worden gesmoord. Een paar van dit soort huizen hebben waarschijnlijk zelfs nog bestaan in de beginjaren van ons huis. Tot 1500 wordt in stadskeuren melding gemaakt van huizen met een 'vrije haert' of 'het vuer waer men omme gaen kan', dit in tegenstelling tot de gemetselde schouwen en schoorstenen. Die waren vanaf de vijftiende eeuw in zwang gekomen, maar ze hadden als nadeel dat ze meer trek gaven, en dus tocht. Vandaar dat sommige Amsterdammers rondom het vuur een kamertje begonnen te timmeren, bij wijze van tocht-schot, en om de warmte beter vast te houden. Dat werd de zogenaamde binnenhaard, een plaats die eeuwenlang symbool zou zijn van het intieme gedeelte van de Amsterdamse binnenhuis-cultuur. Daar was de schouw, daar zat men 's winters te praten, te roken of gewoon te suffen. Daarboven kwam dikwijls een verlaagd plafond, waardoor er ruimte vrijkwam voor een aparte kamer, de zogenaamde insteek.

De voorkant van het huis, het ‘voorhuys’, bleef een verlengstuk van de straat. Het ontwikkelde zich tot de ruimte die we kennen van de schilderijen van Jan Steen en Vermeer: hoog, plavuizen op de vloer, strijklucht uit de kleine glas-in-loodramen, een voordeur die meestal openstond – op de onderdeur na, vanwege de loslopende honden –, neergeklapte luiken waarop koopwaren konden worden uitgesteld, een tafel, een paar stoelen, een enkel schilderij. Kortom, een half privé, half openbaar gebied, dat diende als winkel, kantoor en ontmoetingscentrum tegelijk.

De eerste bewoners van het huis aan de Burgwal kennen we evenmin als het huis, op een paar vage contouren na. We weten zo ongeveer wat de stedelingen van toen aten: rogge- en gerstebrood, en alleen als ze rijk waren hof- of herenbrood van tarwebloem. Verder aten ze erwten, bonen, rapen, vis, gevogelte, hazen, konijnen, kaas, boter, eieren en spek, ze kookten een brij van boekweit, gerst of haver. Groenten en fruit golden als luxe bijprodukten. Uit de gevonden botresten blijkt dat er in de stad meer varkensvlees werd gegeten dan elders in Holland – vermoedelijk omdat de Amsterdammers het recht hadden om hun varkens onbelemmerd langs de IJ-oevers te laten grazen.

De gewone man kruidde het eten met inheemse produkten, zoals zout, karwij, dille, look, mosterd en uien. Maar in later gevonden voedselresten zijn van het begin af aan ook pitten van rozijnen, krenten en vijgen gevonden waaruit blijkt dat de stedelijke elite altijd ook al produkten uit het verre Frankrijk en Italië gekend heeft.

Wat de kleding van de bewoners betreft, uit de vroegste Amsterdamse altaar- en schuttersstukken kunnen we wel iets afleiden. Ook de rijkste Amsterdammers gingen in die jaren nog meestal in sober zwart gekleed, met slechts een kleine kanten kraag, de mannen een soort baret op het hoofd, de vrouwen een bescheiden kapje.

In 1978 werd nabij het huis aan de Burgwal door een baggermolen een leren kledingstuk uit de Oudezijds Achterburgwal omhooggehaald dat met veel zorg en moeite gereconstrueerd